

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND PROBLEMATICA ORGANIZĂRII SECȚIEI DE ISTORIE CONTEMPORANĂ ÎN MUZEU

Dorina Tomescu

Chira Jurcă

Anterior anului 1898 toate muzeele de istorie din țara noastră aveau și secții de istorie contemporană. Ele tratau, lucru foarte bine cunoscut, perioada istorică de după înfăptuirea Marii Uniri din anul 1918 până la zi și înfățișau, cu precădere, meritele pe care P.C.R. și le atribuia atât în viața politică interbelică și mai ales, rolul său în perioada care a urmat după cel de-al doilea război mondial. Nu ne propunem în cele ce urmează să facem o critică a acestor concepții eronate. Ne mărginim doar să constatăm că încă de la începutul anului 1990, în toate muzeele de istorie această parte expozițională finală a fost fie desființată fie restructurată. Ulterior, în unele muzee, istoria de după 1918 a fost prezentată doar până în anul 1947, încercându-se o tratare a problemelor majore specifice istoriei acelor ani. O remarcă pozitivă privitoare la această lăudabilă acțiune se referă la prezentarea faptelor și a problemelor istorice reale cu care s-a confruntat societatea românească în contextul general european. Există și muzee în care au fost abordate și problemele de după 1947 și chiar tratarea expozițională a evenimentelor din decembrie 1989. Toate acestea, oricât de reușite ar fi, nu satisfac pe deplin. Aceste încercări nu reprezintă, considerăm noi, decât un prim pas pe calea reorganizării depline a expozițiilor referitoare la secțiile de istorie contemporană în muzee.

Întrebarea pe care trebuie să ne-o punem când organizăm acum aceste expoziții privitoare la istoria contemporană se referă la CRITERIILE pe care trebuie să le avem în vedere și în primul rând raportul dintre istorie și muzeu. Ce fel de expoziție ne propunem să organizăm? O expoziție în care să prezentăm evenimentele istorice, cu precădere cele politice așa cum sunt ele redată în lucrările de istorie inclusiv în manualele școlare sau să prezentăm cu precădere obiecte? Cu alte cuvinte credem că este util să nu eludăm acum vechea controversă dintre istorie care studiază evenimente și muzeul care expune obiecte. Vor opta muzeograful pentru prezentarea istoriei evenimentiale și în acest caz se naște întrebarea cum putem expune în muzeu evenimente? sau vor prezenta obiecte? În cazul că vom opta pentru prezentarea de obiecte, ceea ce este specific muzeului, pe care le vom expune? Altfel spus ce dorim să transmitem vizitatorilor prin intermediul obiectelor?

În strădania noastră de a da răspuns întrebărilor de acest gen trebuie să avem în vedere că noi nu putem reda istoria însăși ci doar reprezentarea noastră despre istorie. Trei sunt factorii obiectivi pe care trebuie să-i avem în vedere atunci când ne propunem să redăm reprezentarea noastră despre istorie și anume: stadiul cunoașterii în domeniu; stadiul cunoștințelor pe care publicul le are și existența patrimoniului; gradul său de diversificare și reprezentativitate¹.

1. Stadiul cunoașterii științifice în domeniu

Altfel spus, muzeograful trebuie să cunoască rezultatele cercetărilor referitoare la perioada de după 1918 așa cum sunt ele redată de cei care au fost contemporani cu evenimentele pe care dorim să le ilustrăm, analiza făcută de istorici, oameni politici, sociologi, filozofi, publiciști dar și viziunea istoricilor de azi asupra istoriei perioadei care ne interesează. O componentă importantă a stadiului actual al cunoașterii științifice în domeniu o reprezintă și cunoașterea rezultatelor obținute de muzeografia actuală europeană. Este bine cunoscut faptul că muzeologia internațională actuală se preocupă intens în publicațiile de specialitate și cu prilejul congreselor și simpozioanelor pe care le organizează pe această problematică. Ideile și concepțiile ce se vehiculează în acest cadru trebuie cunoscute și analizate critic de către muzeograful preocupat de organizarea expozițiilor de istorie contemporană. Va trebui să discutăm și noi, pornind de la noile concepții privind periodizarea istoriei universale. Este axiomatic că în istorie în general și în muzee de asemenea nu mai putem opera cu o periodizare care are la bază criteriul marxist al modului de producție². De altfel, cu toții constatăm că s-a renunțat la acest criteriu de abordare a periodizării și în istoriografia românească, inclusiv în manualele de istorie. Problematika periodizării ne interesează pentru că fără abordarea ei nu putem preciza momentul când începe pentru istoria universală și implicit cea națională - epoca contemporană.

Un alt aspect de care muzeologia (și istoriografia în general) se preocupă intens este cel al excluderii politicului din analiza fenomenului istoric. Tendința generală este de prezentare a societății reconstituite cu părțile ei majore: economic, social, politic, și nu în ultimul rând cultural. Reconstituirea istorică pe care muzeograful o realizează credem că nu trebuie să se mai subordoneze unor concepții politice așa cum se proceda în trecutul nu prea îndepărtat. Credem că trebuie să ne considerăm liberi de asemenea relații de subordonare și să înțelegem că nimeni nu ne poate da indicații în plan politic cu privire la modul în care să realizăm reconstituirea istorică. Singurele "indicații" ne pot veni doar de la cei ce, într-un fel sau altul, istorici și muzeografi, s-au preocupat și se preocupă și în prezent de o asemenea problematică. De aici și responsabilitatea imensă care ne revine și pe care n-o putem în nici un caz atribui altora. Trebuie să ne asumăm responsabilitatea ce decurge din libertate.

O bază teoretică și metodologică de rezolvare a acestor probleme este oferită de viziunea antropologică în istorie. Reconstituirea culturii, adică a acestui ansamblu de modele comportamentale pe care oamenii, într-un anume timp și spațiu, le-au învățat³.

Astfel putem reconstitui o anume societate, determinată, localizată în timp și spațiu și care a cunoscut o dezvoltare istorică coerentă și continuă în limitele cronologice cunoscute. Între culturi se pot stabili sincronisme, ele putând fi reunite sau pot fi ierarhizate.

Se pot crea astfel în muzeu ansambluri culturale exprimate de obiecte. Aceste obiecte și relații dintre ele crează serii și ansambluri culturale.

În muzeu nu putem expune evenimente ci le putem doar marca cu mijloace specifice. În schimb pot fi expuse obiecte care prin relațiile dintre le pot să formeze ansambluri culturale. Alegerea obiectelor trebuie în așa fel făcută încât ele insele, ca și relațiile dintre ele, să poată realiza ansambluri culturale în măsură să reconstituie o anume societate, aparținând unui anume timp și spațiu.

O primă categorie de obiecte în măsură să reconstituie o societate dată o constituie cele referitoare la Habitat. Ele redau modul în care o anume comunitate omenească locuiește un anume teritoriu, adică modul în care comunitatea ocupă și valorifică ambientul natural, umanizându-l: felul în care îl definește, îl dinamitează prin căi de comunicații, îl structurează prin așezări, instalații, popasuri și centre ceremoniale. Al doilea aspect pe care trebuie să-l avem în vedere se referă la modul în care comunitatea își organizează procesul de valorificare a resurselor naturale în propriul ei folos și măsura în care organizarea generează forme de comportament specific. Al treilea aspect are în vedere modul în care vecinătățile și căile de comunicație înlesnesc și determină raporturi specifice cu alte comunități, învecinate sau îndepărtate. Toate acestea se cer a fi ordonate după principiul asemănării (după tipuri) și după cel al progresului (adică evoluționist).

Schemele evoluționiste, nu pot fi total eliminate din gândirea istorică. Dimpotrivă. Ele pot fi temeiul unor modele de ierarhizare. Evoluția nu trebuie să aibă altă semnificație, decât aceea de trecere de la mai simplu la mai complex.

O altă categorie de obiecte pe care trebuie să le avem în vedere se referă la activitățile productive. Uneltele, ustensilele, instalațiile, diversele tehnici și tehnologii, produsele pe care le realizează sunt câteva dintre ele. Tot aici putem prezenta exponate care ilustrează modul de organizare a desfacerii și consumului, forme și rețele de schimb, transporturile, circulația bunurilor etc.

În sfârșit, categoria de exponate privind activitățile simbolice în care sunt grupate activitățile mentale care ne permit să înfățișăm felul în care lumea obiectivă se reflectă în conștiința umană. Această categorie de

exponate constituie substanța mentalității și a viziunii specifice despre lumea societății pe care dorim să o înfățișăm. Știința și filozofia, religia și mitologia, dreptul și organizarea politică, proprietatea, raporturile sociale și reglementarea lor: căsătoria, rudenția, cetățenia; ceremoniile, jocurile și concursurile; diferitele forme de artă: arhitectura, arta plastică și decorativă, muzica, literatura cu toate genurile, arta spectacolului etc. prezentate în muzeu pot fi în măsură să reconstituie un aspect major al societății.

Prin structura culturală prezentată mai sus putem reda aspecte specifice ale societății și deci o anumită identitate culturală. Această identitate culturală poate fi ilustrată prin religie, sport ș.a.

Dar cea mai semnificativă este identitatea etnică care presupune o legătură-reală sau imaginară-de sânge între cei care participă la înfăptuirea actului cultural istoric. Identitatea etnică, care în nici un caz nu se confundă cu identitatea națională, a dus la etnocentrismul istoriei și al istoricului.

2. Al doilea factor obiectiv care condiționează reprezentarea noastră despre istorie este stadiul cunoștințelor pe care publicul le are în domeniul istoriei în special și al culturii, în semnul definiției mai sus prezentate. Trebuie să ținem seama de acest factor pentru că nimeni astăzi nu neagă rolul instructiv dar și educativ-pedagogic al muzeului de istorie. Publicul poate și trebuie să fie deprins cu analiza și meditația pentru că în epoca noastră individul este asaltat de o imensă masă de informații prin presă, radio și televiziune riscând să devină o pradă ușoară a superficialității și a comodității de gândire.

Ar fi o pierdere de vreme să căutăm un public omogen și să încercăm a-l satisface ca atare, întrucât un asemenea public nu există. Ca și bibliotecile, sălile de concert sau companiile aeriene, muzeele au numeroase categorii de public. De aceea cel mai înțelept lucru este acela de a încerca să stabilim principalele motive care-l îndeamnă pe om să frecventeze muzeele, precum și soluțiile optime de organizare ce pot fi adoptate în consecință. Astfel prin intermediul unor sondaje efectuate periodic pe mici eșantioane de vizitatori, la intrarea și la ieșirea lor din clădire, pe baza unor chestionare atent formulate, personajul de specialitate din muzee s-ar putea ține la curent cu succesul expozițiilor, cu modificările de preferințe. Într-un fel s-ar putea folosi principiile comerțului.

Un aspect demn de luat în seamă este fără îndoială capacitatea expozițiilor sau cel puțin a anumitor expoziții de a captiva atenția vizitatorilor. În acest context este clar că unitatea de măsură pentru succesul activității desfășurate de un muzeu este timpul pe care publicul îl petrece aici.

Muzeul este instituția destinată prin funcțiile sale educative să devină un element de reechilibrare spirituală, un loc al recuperării în

planul sensibilității. Ne întrebăm însă cine și cum poate hotărâ care este gradul de cunoștință al publicului și totodată, interesul său la un moment dat, în plan cultural? Numai efectuarea de sondaje în rândul vizitatorilor, sondaje care nu s-au mai practicat de multă vreme în muzeele noastre, ar putea da răspuns la această problemă fundamentală de care sunt preocupați muzeograful dornici să organizeze muzeul în general și în mod deosebit secțiile de istorie contemporană. Principiile care stau la baza alcătuirii chestionarului de sondare a opiniei vizitatorilor trebuie corect stabilite, de preferat în colaborare cu o instituție specializată în activitatea de sondare a opiniei publice. Nici un efort în acest sens nu este prea mare sau prea costisitor având în vedere că altfel riscăm să pornim la drum în procesul de realizare a muzeului de la o bază greșită ceea ce, va duce la alcătuirea expoziției într-un mod pe care publicul nu-l va agreea și deci se va îndepărta de porțile acestei instituții.

În acest nefericit caz ne întrebăm: care va mai fi rolul instructiv-educativ al muzeului dacă pragul său este trecut de un număr mic de vizitatori care intră întâmplător, doar pentru că afară este timp urât să zicem, sau n-au altceva mai bun de făcut, dar care nu găsesc indemnul la meditație așa cum l-am dorit.

Pentru ca acest lucru să nu se întâmple, foarte important este să nu tratăm "vizitatorii de parcă ar fi simpli copii cărora o mână de adulți înțelepți și învățați urmează să le furnizeze o selecție de informații potrivite pentru nivelul lor" Dacă procedăm așa fără să ne dăm seama se va naște un fel de rezistență în rândurile membrilor societății cărora noi le destinăm expozițiile.

Societatea evoluează rapid iar membrii săi se arată din ce în ce mai puțin dispuși să se lase conduși.

Ca să nu se întâmple un asemenea lucru credem că este obligatorie o remodelare a expozițiilor de istorie contemporană care trebuie să ofere publicului posibilitatea să se retragă, să poată deveni participant, să-și pună întrebări și să caute răspunsuri pe care el le cere.

Credem că publicul poate fi captivat de o sală de expoziție care reconstituie o epocă mai degrabă decât de o expunere simplă a unor obiecte cum ar fi mobilierul, sau în vitrine felurite expodate ca veselă, argintărie sau ceramică.

În acest fel ele nu sunt puse optim în valoare, poate chiar deloc. Așadar nu pledăm pentru existența unui muzeu-școală sau cabinet de istorie ci pentru o expunere care să inspire analiza și meditația vizitatorului.

Pentru a ne înscrie cât mai corect în câmpul cercetării istorice ca muzeograf trebuie să avem permanent în vedere fenomenele ce-l marchează și anume: modul de afirmare a științelor ca sociologie, antropologie, demografia, etnologia etc., reconsiderarea unor științe tradiționale care, pe baza unor cercetări recente primesc epitetul de "nou"

sau "modern" și nu în ultimul rând cercetarea interdisciplinară ca sociologia istorică, demografia istorică, etnoistoria ș.a.⁵.

3. Al treilea factor obiectiv cel referitor la existența patrimoniului, a gradului său de diversitate și reprezentativitate îl determină pe muzeograf să-și îndrepte atenția în mod predilect spre muzeul pe care înaintașii săi și el însuși l-a slujit și-l slujește neconținut. Căci menirea muzeului nu este numai aceea de a expune ci și de a aduna și conserva mărturiile trecutului. Patrimoniul existent în depozite trebuie mai bine cunoscut și mai ales temeinic analizat. Trebuie stabilit ce anume teme putem ilustra cu el și mai ales ce categorii de exponate ne lipsesc și cum putem să le procurăm. Fără o inventariere a ceea ce avem și ceea ce trebuie încă să căutăm nu putem trece la realizarea concretă a expoziției, nu putem reconstitui și reda publicului trecutul istoric.

O modalitate practică de efectuare a acestei activități este organizarea periodică a expozițiilor temporare. Astfel, putem valorifica temporar patrimoniul, putem stabili inclusiv prin sondarea opiniei vizitatorului ce anume este cu adevărat valoros, ce anume trebuie să folosim neapărat în expoziția de bază. Pentru sondarea opiniei vizitatorilor un rol important îl poate avea introducerea expozițiilor experimentale, ca pe un ghid al gustului, pregătirii și posibilității de asimilare a publicului. Acestea ar putea fi de exemplu o serie de variante în prezentarea unui subiect: texte din abundență prin contrast cu un număr minim de inscripții, obiecte numeroase față de un număr limitat, culori diferite contrastând cu o prezentare monotonă⁶. Mai mult decât atât ar fi interesant dacă s-ar afla chiar și părerile oamenilor care nu se duc la muzeu în mod obișnuit sau deloc. Numai organizând astfel de expoziții temporare, numai analizând raportul dintre acest gen de expoziții și cea de bază putem face selecția corectă a exponatelor care să contribuie la reconstituirea societății în plan istoric.

Firește, nu sunt de neglijat nici factorii subiectivi care concură la înfăptuirea dezideratului nostru. Avem în vedere sensibilitatea și imaginația muzeografilor precum și gradul de înțelegere culturală al celui care operează cu aceste valori. Acești factori subiectivi ridică unele probleme ce decurg din poziția etnocentristă a muzeografului. Ne putem întreba cât de riguros științifică este o astfel de reprezentare istorică și în ce măsură este accesibilă publicului care vizitează muzeul. Acești factori subiectivi dau posibilitatea existenței mai multor adevăruri istorice.

* *

*

Din prezentarea făcută mai sus se pot desprinde unele concluzii.

În primul rând considerațiile privind reorganizarea secțiilor de istorie contemporană pot, eventual, să preocupe muzeografil care lucrează și în alte secții. Este axiomatic faptul că fiecare generație rescrie istoria. Prin extrapolare, credem că fiecare generație trebuie să-și realizeze propria reprezentare muzeografică despre istorie. Muzeele noastre de istorie, în general realizate după 1970, au la bază idei care azi nu mai sunt acceptate. Societatea românească sub numeroasele sale aspecte, privește spre Vestul european și manifestă o dorință de integrare. Un astfel de aspect ar trebui să-l reprezinte și tendința noastră de integrare muzeologică la nivel conceptual. De aici necesitatea cunoașterii rezultatelor obținute în domeniul muzeologiei din Vest, redată prin studii de specialitate, comunicări susținute în cadrul simpozioanelor internaționale unde prezența muzeologiei românești este încă timidă și nu în ultimul rând vizitarea muzeelor de istorie din străinătate, începând cu cele recent organizate. Organizarea unor colocvii pe tema noilor concepții privind redarea istoriei în mod deosebit în muzee ar fi cât se poate de benefice pentru noi.

În al doilea rând paginile de față nu trebuie privite în nici un caz drept lecții, ci doar preocupări care, suntem siguri, nu sunt doar ale noastre. Prin prezentarea acestor considerații dorim să lansăm o invitație la o dezbatere care cu cât va fi mai largă cu atât va contribui mai mult la elucidarea numeroaselor probleme care ne preocupă pe toți și pentru care în prezent nu avem soluții. Numai împreună le vom găsi.

NOTE

1. Florescu Radu, Probleme actuale ale muzeelor de istorie, în Revista muzeelor, nr. 2-3, 1994, p. 21.
2. Ibidem
3. Ibidem
4. "Reflectuins on MUSE", Museum News, mai 1972, p. 13.
5. "La nouvelle histoire" sous le direction de Jacques Le Goff, 1988, p. 35.
6. Kenneth Hudson, O istorie socială a muzeelor, București, 1979, p. 141.

**QUELQUES CONSIDERATIONS CONCERNANT
LES PROBLÈMES DE L'ORGANISATION DE LA
SECTION D'HISTOIRE CONTEMPORAINE DANS LE MUSÉE**

Résumé

Les auteurs de l'ouvrage se sont préoccupé d'établir les critères et les facteurs objectifs et subjectifs dont il faut tenir compte pour créer les départements d'histoire contemporaine dans les musées.

Trois facteurs objectifs sont à mettre en évidence, à savoir:

- Le niveau des connaissances scientifiques dans le domaine.
- Le niveau des connaissances du public.
- La présence du patrimoine.

Le plus important facteur subjectif à remarquer fait référence à la sensibilité et à l'imagination du muséographe et aussi au niveau de culture de celui qui se sert de ces valeurs.

En conclusion, il apparaît comme nécessaire en premier lieu la réorganisation du musée dans son ensemble, aussi bien les départements d'histoire contemporaine et tous les autres. Non seulement un département, mais l'ensemble du musée doit être réorganisé, de la manière d'organisation des musées d'Europe et du monde. La seconde conclusion fait référence à la nécessité d'unir les efforts de tous ceux qui d'une façon ou d'une autre et en premier lieu les muséographes, et non seulement eux, sont impliqués pour trouver des solutions en ce qui concerne la nouvelle organisation des musées.